

Hvězdnice sivá (*Aster canus*), Christian Ferdinand Hochstetter a dva málo známé prameny ke květeně Moravy

Aster canus, Christian Ferdinand Hochstetter and two less known sources of information on the flora of Moravia

Jiří D a n i h e l k a

Ústav botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Kotlářská 2, 611 37 Brno a Botanický ústav AV ČR, oddělení ekologie Brno, Poříčí 3b, 603 00 Brno; e-mail: danihel@sci.muni.cz

Abstract

The only record of the halophilous species *Aster canus* known from the current territory of the Czech Republic was published by Christian Ferdinand Hochstetter (from 1817 to 1824 serving as a Lutheran minister in Brno) in the botanical journal *Flora* (Regensburg) in 1825. The species was reported to grow in a small wood adjacent to the former Měnín Lake near the village of Měnín (Mönitz) southeast of Brno. The lake, with saline water, was drained shortly afterwards. Since then, the occurrence of *A. canus* has never been confirmed although it was repeatedly searched for by Moravian 19th-century botanists, e. g., A. Makowsky, and no herbarium specimen is known to exist. The species has been considered vanished but some doubts still existed about its former presence. Recently, two other literature reports, both written and published by Hochstetter in 1823, were found, containing information on a less known exsiccate series, “Gewächse des Brünnner Kreises”, consisting probably of 500 species, further a list of species of the Moravian flora and also records of *A. canus*. A subsequent search in the WU-Keck herbarium, renowned for very old herbarium specimens and original material, yielded a specimen of *A. canus* collected by Ch. F. Hochstetter near Měnín in 1824 or somewhat earlier, confirming its indigenous status in the Moravian flora. Attention is also paid to the exsiccates cited, including a species list of the first centuria (see Appendix 1) and another list of 67 species (see Appendix 2) probably issued in the second to fifth centuria, and to other Hochstetter’s collections from southern Moravia.

K e y w o r d s : history of botany, halophytes, exsiccate series, South Moravia, Adolf Franz Láng, Karl Keck

N o m e n k l a t u r a : Kubát et al. (2002)

Úvod

Otázka přirozeného výskytu hvězdnice sivé (*Aster canus*) na jižní Moravě dosud čeká na definitivní odpověď. Vše podstatné a jisté, co bylo před dvaceti lety o výskytu tohoto druhu v českých zemích známo, shrnul Vít Grulich v komentovaném katalogu historických

lokalit slanomilných rostlin jižní Moravy a jejich flóry (Grulich 1987: 21). Obsah dvou odstavců lze vyjádřit jedinou větou: o výskytu u Měňína existuje pouze literární zpráva Christiana Ferdinanda Hochstettera z roku 1825. Autor katalogu se k tématu zamýšlel vyjádřit v samostatném pojednání, které však, jak tomu v podobných případech bývá, nakonec nebylo napsáno.

V posledních letech při studiu herbářů a starších literárních pramenů a také díky přístupnosti botanických sbírek a knihoven dříve oddělených železnou oponou vyšly najevo některé neznámé nebo opomíjené skutečnosti, které na otázku výskytu hvězdnice sivé v českých zemích vrhají nové světlo. Cílem této drobné studie je seznámit s těmito fakty širší botanickou veřejnost, upozornit na Hochstetterovy zásluhy o nejstarší výzkum květeny Moravy, jeho téměř neznámou exsikátovou sbírku *Gewächse des Brünner Kreises* a nejstarší seznam moravské květeny.

***Aster canus*, „nová rostlina květeny Německa“**

Hvězdnice sivá (*Aster canus*), oddělovaná v novější době nejspíš oprávněně do samostatného rodu *Galatella* jako *G. cana* (Cvelev 1994, Fischer 2005: 877), byla v obou červených seznamech květeny České republiky (Holub et al. 1979, Procházka 2001) klasifikována jako vyhynulý druh, a to bez jakýchkoli pochybností o tom, že se na jižní Moravě v minulosti opravdu vyskytovala. Přesto však jistě pochybnosti stále existují, což je ostatně lakonicky vyjádřeno i v příslušném svazku Květeny České republiky (Kovanda & Kubát 2004: 132): „V ČR kdysi u Měňína jihovýchodně od Brna („poblíž Měňínského jezera“, Hochstetter Flora, Regensburg, 8: 522, 1825). Neexistuje žádný herbářový doklad, údaj však není nepravděpodobný.“

Proti výskytu hvězdnice sivé na jižní Moravě, tj. na severozápadní hranici jejího areálu, nehovoří vskutku žádné závažné argumenty. Nejblíže odsud roste v Dolních Rakousích na Moravském poli u obcí Mannersdorf a Baumgarten an der March (Wendelberger 1964) a na západním Slovensku v okolí obcí Pezinok a Svätý Jur u Bratislavy (Grulich & Feráková 1999), kde dnes zbývá jediná populace. Na obou místech je výskyt vázán na zasolené půdy „alkalické lesostepi“ (Wendelberger 1964), tj. na slanomilnou vegetaci podobnou té, která počátkem 19. století existovala i v okolí Měňínského jezera v širokém plochém údolí Litavy jihovýchodně od Brna a jejíž druhové spektrum v rámci tzv. měňínsko-šaratického okrsku stručně shrnuje Grulich (1987).

Měňínské jezero, správněji Měňínský rybník, vyplňovalo plochou sníženinu mezi obcemi Měňín (německy Mönitz) a dnešními dvory Albrechtov (na mapě II. vojenského mapování jako Albertshof) a Jalovisko (Galdhof). Rybník patřil k židlochovickému panství, které bylo v majetku habsbursko-lotrinských arcivévodů, a vysušen byl někdy v druhé čtvrtině 19. století, rozhodně však před rokem 1852, neboť na mapách II. vojenského mapování z let 1836–1852 je na jeho místě už zobrazena jen soustava odvodňovacích kanálů. Jistě však existoval ještě v letech 1817–1824, kdy jeho okolí z botanického hlediska probádal Christian Ferdinand Hochstetter (* 16. 2. 1787

Stuttgart, † 20. 2. 1860 Reutlingen), kazatel a starší brněnského evangelického sboru augšpurského vyznání v Brně.

Jak uvádí Hrabětová-Uhrová (1970), přišel Hochstetter do Brna v roce 1817, záhy se stal členem společnosti Ackerbaugesellschaft a zapojil se intenzivně do její činnosti. Začal se věnovat floristickému výzkumu Moravy a brzy byl pověřen správou botanické sbírky patřící společnosti. V Brně pobýval do roku 1824, neboť výše citované pojednání, v němž shrnul své floristické poznatky z Moravy, je datováno „Esslingen den 1. December 1824“ (Hochstetter 1825). V tomto botanickém quasi cestopise, který je pozoruhodný svou přesností, se ve III. oddíle, věnovaném právě „Měninckému jezeru a okolním pahorkům“, nachází i nejstručnější zpráva o nálezu hvězdnice sivé, již je vhodné uvést v plném znění (o. c., p. 522): „In einem kleinen Gehölze seitwärts vom See steht eine neue Pflanze für Deutschlands Flora, nämlich *Aster canus* W. et K., ebendasselbst *Senecio tenuifolius* [= *S. erucifolius*], und auf einer angränzenden sumpfigen Wiese *Leontodon lividus* W. et K. [= *Taraxacum palustre* s. l.]¹⁾“ Místo nálezu dnes nelze přesně lokalizovat, na mapách II. vojenského mapování jsou však nejbližší lesíky zakresleny zhruba 2,5 km jižně od dnešního dvora Jalovisko v tzv. Rumunské bažantnici, tedy asi ve stejné vzdálenosti od někdejšího jižního břehu jezera.

Výše uvedený citát obsahuje jedinou dosud známou informaci o výskytu hvězdnice sivé na Moravě a po následujících více než 180 let nepřibylo nic podstatného: Rohrer & Mayer (1835: 177) údaj mírně upřesňují na „Im Fasanwäldchen bei Mönitz²⁾“, leč původ tohoto zpřesnění není zřejmý. Lze spekulovat, že místo sami navštívili (u některých údajů je v textu květeny uveden jejich autor, zde však schází), anebo místo nálezu upřesnil sám Hochstetter, jemuž v předmluvě děkují na prvním místě mezi všemi přispěvateli (o. c., p. VIII). Schlosser (1843: 212) údajem „Im Fasanenwäldchen bei Mönitz nach Hochst.“ nepřináší nic nového, ale odkaz na Hochstettera ukazuje, že rostlinu nejspíš sám neviděl. O ověření výskytu se osobně pokusil A. Makowsky, tehdy ještě profesor brněnské reálky, který o tom podává jednoznačnou zprávu v Květeně Brněnského kraje (Makowsky 1863: 64): „Nach Hochstetter im Fasanwäldchen bei Mönitz. [...] Diese Pflanze wurde bis jetzt dort vergebens gesucht; doch ist es nicht unwahrscheinlich, dass sie in den Auen des südlichsten Gebietes vorkommt, da sie in der Marche Ebene bei Baumgarten an der niederösterreich. Grenze häufig wächst.“³⁾ Z dikce zprávy je zřejmé, že marných pokusů o ověření bylo dokonce několik.

Poměrně překvapivou informaci přináší o více než 20 let později Květena Moravy a rakouského Slezska od A. Obornyho. Hvězdnice sivá zůstává i nadále nezvěstná a výskyt byl dokonce označen jako někdejší, i když s jistou nepřesností, pokud jde o rok posledního (a zároveň jediného) nálezů (Oborny 1885: 641): „... ehedem wuchs sie im Fasanen-

¹⁾ V malém lesíku stranou od jezera se nachází nová rostlina květeny Německa, totiž *Aster canus*, tamtéž *Senecio tenuifolius* a na sousední bažinaté louce *Leontodon lividus* [= *Taraxacum palustre* s. l.; spíš však *T. bessarabicum*].

²⁾ V bažantnici u Měčina.

³⁾ Podle Hochstettera v bažantnici u Měčina. [...] Tato rostlina tam byla až do nynějška hledána marně, přesto není nepravděpodobné, že se v nivách jižní části [Brněnského kraje] vyskytuje, neboť hojně roste v úvalu Moravy u [vsi] Baumgarten u dolnorakouské hranice.

wäldchen bei Mönitz, wurde aber seit 1863 nicht wieder beobachtet (Mk. [= A. Makowsky])⁴⁾“; přesto měla být moravská květena obohacena o další blízké příbuznou rostlinu, a to hvězdnicí tečkovanou (*Aster punctatus*): „hiegegen fand Makowsky 1880 an diesem Standorte *A. punctatus* W. K. (*Galatella punctata* DC.), [...]. Da die Pflanze an dem Standorte trotz häufigen Auftretens dort nur eingeschleppt zu sein scheint, so wurde sie nur anhangsweise angeführt“⁵⁾ (Oborny l. c.). Rostlina se tam měla vyskytovat hojně, přesto však se tomuto kritickému autorovi druh na této lokalitě jevil jako zavlečený. Je pozoruhodné, že Makowsky svůj nález z roku 1880 pravděpodobně sám nikde neuveřejnil, ačkoli např. 14. července 1880 při schůzi Přírodovědeckého spolku v Brně referoval o nálezech slanomilných druhů v okolí Nikolčic (Makowsky 1881). Stejně tak se zatím nepodařilo objevit žádný herbářový doklad, a tudíž nelze rozhodnout, zda se u Měnina hvězdnictečkovaná opravdu vyskytovala, anebo jde o mylné určení, třeba právě záměnu s dosti podobnou hvězdnicí sivou. Grulich (1987: 21) se přiklání k druhé možnosti, zatímco Kovanda & Kubát (2004: 133) se k tomuto údaji nevyjadřují vůbec.

Květeny vydané v průběhu dalšího století mnoho dalších informací ve věci hvězdnic sivé (*A. canus*) nepřinesly. Formánek (1887: 520) téměř doslovně opakuje informaci z výše citované květeny A. Obornyho. Nejskeptičtější je Polívka et al. (1928: 663), který označuje výskyt hvězdnictečkované sivé v celém tehdejší Československu za pochybný, zatímco hvězdnictečkovaná je charakterizována jako „pěstovaná pro okrasu a velmi zřídka též zplanělá“. Dostál (1950: 1539) se vrací ke starému osvědčenému údaji „kdysi v bažantnici u Měnina nedaleko Židlochovic“ a svůj názor nemění ani o čtyři desetiletí později (Dostál 1989: 994). Ačkoli tedy nakonec převládlo přesvědčení, že Hochstetterův údaj je správný, neboť autor není považován za nespolehlivého a výskyt druhu na jižní Moravě nelze z fyto geografického hlediska vyloučit (cf. Grulich 1987: 21, Grulich & Feráková 1999, Procházka 2000, Kovanda & Kubát 2004: 132), zůstával hmotný důkaz nadále nezvěstný.

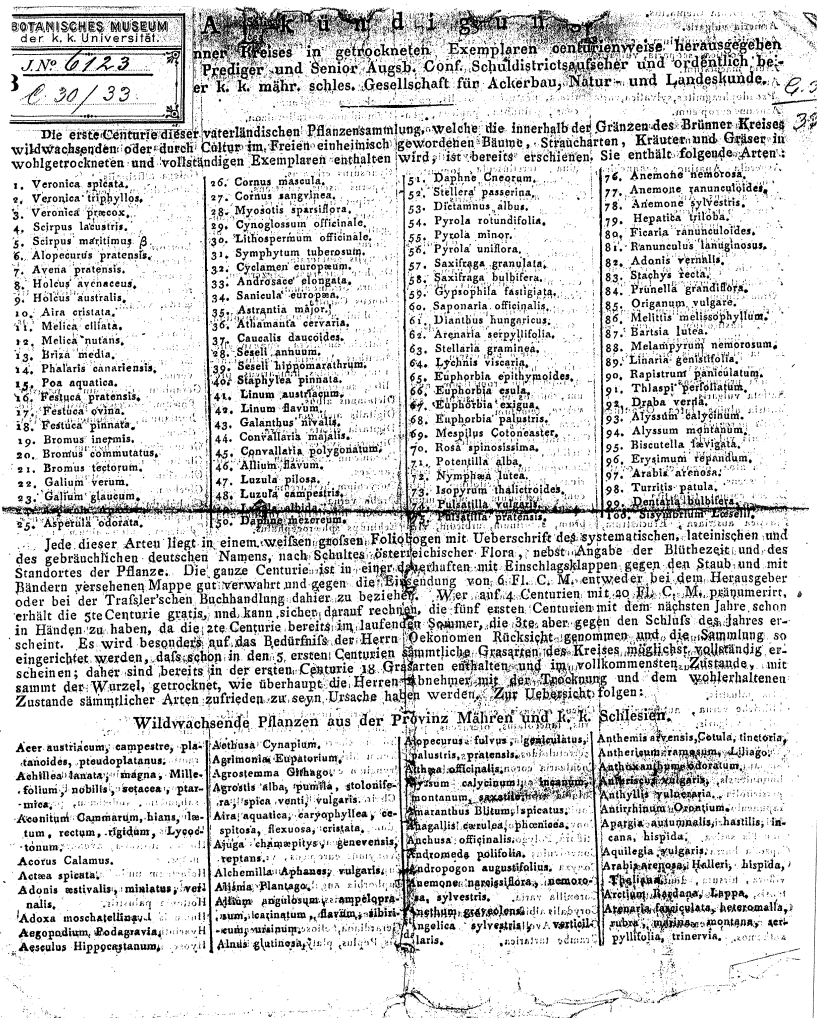
Dílčí úspěchy přineslo pátrání v literatuře vyvolané nálezy pozoruhodných starých herbářových dokladů z jižní Moravy, které bylo možné připsat Ch. F. Hochstetterovi. Ukázalo se, že o výskytu hvězdnictečkované sivé existuje ještě další tištěná zpráva v časopise *Mitteilungen der k. k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*⁶⁾ (Hochstetter 1823b), datovaná „Brünn den 1. September 1823“, v níž se oznamuje vydání prvních pěti centurií dnes zcela zapomenuté exsikatové sbírky *Gewächse des Brünner Kreises*⁷⁾. Mezi příklady druhů, které měly být ve sbírce vydány, je uveden i *Aster canus* (l. c., p. 351). Redakční poznámka k tomuto „inzerátu“ navíc obsahuje informaci o tom, že vydavatel centurií svůj záměr „vlasteneckému publiku“ ohlásil už dříve vlastním tištěným inzerátem z 1. března 1823. České botanické bibliografie (Futák & Domin 1960, Kubát & Skalický 1999) však tento pramen neznají a

⁴⁾ ... kdysi rostla v bažantnici u Měnina, od roku 1863 však nebyla pozorována.

⁵⁾ ... naproti tomu našel Makowsky v roce 1880 na tomto stanovišti *A. punctatus*. Jelikož se rostlina navzdory své tamní hojnosti jeví jenom jako zavlečená, je zde uvedena pouze v poznámce.

⁶⁾ Sdělení c. k. Moravsko-slezské společnosti pro povznesení orby, přírodovědy a vlastivědy v Brně

⁷⁾ Rostliny Brněnského kraje

Obr. 1. – Titulní list čtyřstránkového letáku Ankündigung der Gewächse des Brüner Kreises in getrockneten Exemplaren centurienweise herausgegeben s počátkem seznamu Wildwachsende Pflanzen aus der Provinz Mähren und k. k. Schlesien, vydaného v Brně (Hochstetter 1823a).

Fig. 1. – Title page of a four-page pamphlet entitled "Ankündigung der Gewächse des Brüner Kreises..." with the beginning of the species list of "Wildwachsende Pflanzen aus der Provinz Mähren..." published in Brno (Hochstetter 1823a).

uvádějí pouze práci nazvanou Ein Verzeichniss mährischer Arten aus der Flora Brünns, des Gödinger Waldes an der Gränze Ungarns, der Hügel um Czeitscher See, der Polauer Berge, der Blanskoer und Rossitzer Gebirge⁸⁾, vydanou v roce 1823 v Brně. Pátrání po tomto prameni nebylo úspěšné ani v brněnských a pražských botanických knihovnách, ani v německých a rakouských knihovních katalozích přístupných na internetu. Nečekaný úspěch však přinesla návštěva knihovny bývalého Botanického ústavu Vídeňské univerzity, dnes Fakultätszentrum Botanik: v tamní sbírce separátů je pod signaturou C. 30/33 (přírůstkové číslo 6123) uložen „reklamní leták“ – oboustranně potištěný dvoulist formátu přibližně 20 × 24 cm – s archaickým titulem Ankündigung der Gewächse des Brünner Kreises in getrockneten Exemplaren centurienweise herausgegeben (obr. 1), který lze volně přeložit jako Oznámení o vydání centurií sušených rostlin [květeny] Brněnského kraje. Leták, datovaný 1. 3. 1823, začíná zprávou, že první centurie již vyšla: „Die erste Centurie dieser vaterländischen Pflanzensammlung, welche die innerhalb der Gränzen des Brünner Kreises wildwachsenden oder durch Cultur im Freien einheimisch gewordenen Bäume, Straucharten, Kräuter und Gräser in wohlgetrockneten und vollständigen Exemplaren enthalten wird, ist bereits erschienen.“⁹⁾ Následuje výčet stovky rostlin obsažených v první centurii, uvedený v Dodatku 1, a dále popis, jak je sbírka upravena. Dovídáme se, že „každý z těchto druhů leží v archu bílého papíru foliového formátu, opatřeném systematickým, latinským a obvyklým německým jménem podle Schultesovy rakouské květeny (Schultes 1814) včetně údaje o době květu a stanovišti rostliny. Celá centurie je dobře uložena v odolných deskách opatřených popruhy a chlopněmi, které ji chrání proti prachu, a lze ji odebrat po zaslání šesti zlatých konvenční mince buď u vydavatele, nebo v Trasslerově knihkupectví zde [v Brně].“ Kdo si předplatil obnosem 20 zlatých čtyři centurie, měl dostat pátou zdarma. Vydání mělo být ukončeno během roku 1824, přičemž druhá centurie měla vyjít v létě 1823 a třetí do konce téhož roku¹⁰⁾.

Následující necelé tři strany letáku pod titulem Wildwachsende Pflanzen aus der Provinz Mähren und k. k. Schlesien¹¹⁾ obsahují seznam více než 1200 cévnatých rostlin z Moravy a rakouského Slezska, tedy nejstarší a dosud neznámý soupis rostlin moravsko-slezské květeny. Seznam zatím čeká na podrobnější analýzu, vzhledem k našemu tématu je však důležité, že mezi pěti zástupci rodu *Aster* je uvedena i hvězdnice sivá, *A. canus*. Tento údaj tak představuje již třetí zprávu o výskytu druhu na našem dnešním státním území, byť jde stále o zprávy od jednoho a téhož autora. Další podstatná informace

⁸⁾ Seznam moravských druhů z květeny Brna, Hodonínského lesa u uherské hranice, pahorků kolem Čejčského jezera, Pavlovských vrchů, Blanského a Rosického pohoří

⁹⁾ První centurie této vlastenecké sbírky rostlin Brněnského kraje, která bude obsahovat planě rostoucí a venkovním pěstováním zdomácnělé stromy, keře, byliny a trávy v době usušených a úplných exemplářích, již vyšla.

¹⁰⁾ Vydávání však postupovalo o něco rychleji, než Hochstetter v březnu 1823 předpokládal, neboť ve výše citované zprávě v časopise Mittheilungen z 1. září 1823 Hochstetter (1823b: 351) uvádí, že po právě vydané druhé centurii je třetí a čtvrtá připravena k vydání už v říjnu.

¹¹⁾ Planě rostoucí rostliny z provincie Moravy a c. k. Slezska

se nachází na čtvrté straně letáku, kde Hochstetter jednoznačně říká, že na přání „domácích i zahraničních přátel botaniky“, kteří od něj odebírají sušené rostliny „z provincie Moravy a c. k. Slezska“, sestavil seznam všech rostlin, které dosud jako domácí pozoroval na Moravě a ve Slezsku a které má ve svém herbáři. Z toho tedy vyplývá, že také v případě hvězdnice sivé zcela jistě pořídil herbářový doklad, a to nikoli jediný, jak je zřejmé z následujících řádků, kde svůj moravskoslezský herbář, ein eigentliches Pracht-Herbarium¹²⁾, nabízí k prodeji. Kdo se stal kupcem, není známo, ale část tohoto herbáře pravděpodobně zakoupil A. F. Láng (viz dále). Hochstetterovy sběry kromě toho v dalším roce figurovaly v nabídce Opizova Výměnného ústavu¹³⁾ (U. Raabe, písemné sdělení: Opiz 1824). Utržené peníze využil Hochstetter později v Esslingenu jako základní kapitál „akciové společnosti“ známé jako Botanischer Reiseverein nebo (na herbářových schedách) jako Unio Itineraria (Wörz 2007: 122).

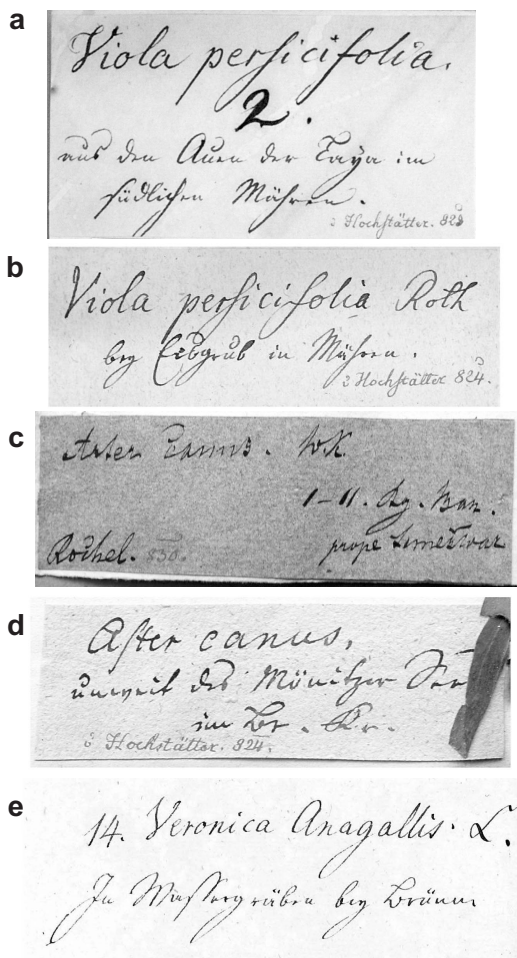
Příběh s (ne)šťastným koncem

Definitivní řešení otázky, jak to bylo s hvězdnicí sivou na Moravě, přinesla návštěva vídeňských herbářů v říjnu 2007, tj. tři roky po nálezku seznamu. V podkroví budovy bývalého Botanického ústavu Vídeňské univerzity, tedy o dvě patra výše než knihovna, jsou uloženy i tři významné herbáře, které dosud nebyly začleněny do hlavního fondu herbáře WU. Jde o herbáře rakouského lékaře a botanika E. Halácsyho, Herbarium europaeum (WU-Halácsy-Europaeum) a Herbarium graecum (WU-Halácsy-Graecum), autora významného díla *Conspectus florae graecae* (Halácsy 1900–1908), jakož i o herbář rakouského lékaře, botanika a majitele tiskárny Karla Kecka (1825–1894), který byl také vydavatelem exsikátové sbírky *Herbarium normale* (Stafleu & Cowan 1979). Zejména Keckův herbář si zasluhuje mimořádnou pozornost, neboť obsahuje velké množství herbářových sběrů z první třetiny 19. století. Ty se sem dostaly ze sbírky Adolfa Franze Langa (1795–1863), od roku 1832 lékárníka v Nitře (Stafleu & Cowan 1979), jehož herbář K. Keck získal (W. Till, in verb.). Nezřídka jde o originální doklady nebo dokonce syntypy, které jsou vhodné například pro výběr lektotypů. Právě v tomto herbáři jsem našel několik Hochstetterových sběrů z jižní Moravy, mj. dva doklady druhu *Viola elatior* (jako *V. persicifolia*) od Lednice (obr. 2a, b), a v obálce rodu *Aster* nakonec i dlouho neznámý doklad hvězdnice sivé od Měnína¹⁴⁾. Na herbářovém listu jsou nalepeny dvě rostliny, které

¹²⁾ vskutku skvostný herbář

¹³⁾ *Allium flavum* (Brünn), *Atriplex oblongifolia* (Brünn), *Aster pannonicus* (Möniz in Mähren), *Asperula rivularis* (Brünn), *Cyclamen europaeum* (Eichhorn Brünn. Kr.), *Genista procumbens* (Brünn), *Isopyrum thalictroides* (Zwittathal und Adamsthal bei Brünn), *Iris pumila* (Pohlauerberge in Mähren), *Juniperus nana* (Wiesenbergergebirg in Mähren), *Kochia arenaria* (Sandige Weiden bei Bisenz und Göding in Mähren), *Kochia prostrata* (Mautnizer Hutweide Brünn. Kr.), *Artemisia scoparia* (Spielberg bei Brünn) a *Plantago maritima* (Mönizersee bei Brünn).

¹⁴⁾ O nálezku Hochstetterova dokladu pcháče žlutostenného (*Cirsium brachycephalum*) sebraného někdy v letech 1817–1824 rovněž u Měnského rybníka pojednávám v jiném příspěvku (Danilhelka 2007).

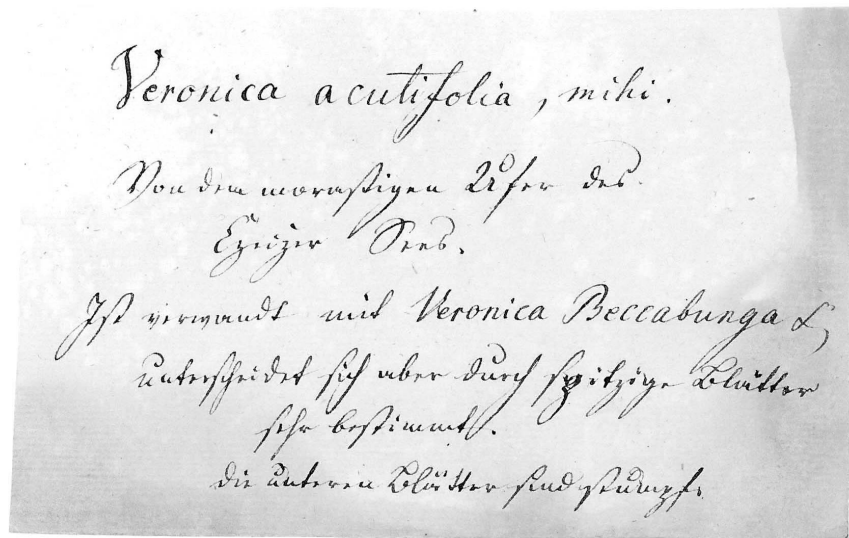

Obr. 2. – Schedy herbářových dokladů s rukopisem Ch. F. Hochstettera (a–b, d–f) a A. Rochela (c). (a) *Viola persicifolia*. aus den Auen der Taya [= Dyje] im südlichen Mähren. (*V. elatior*, WU-Keck); (b) *Viola persicifolia* Roth bey Eisgrub [= Lednice] in Mähren. (*V. elatior*, WU-Keck); (c) *Aster canus*. WK. I–II. Rg. Ban. prope Temešvar Rochel. (WU-Keck); (d) *Aster canus*. unweit des Mönitzer Sees [= Měnínské jezero] im Br[ünner]. Kr[eis] (WU-Keck); (e) 14. *Veronica Anagallis* L. In Wassergräben bey Brünn [= Brno] (*V. anagallis-aquatica*, PRC); na další straně: (f) 14. *Veronica acutifolia*, mihi. Von dem morastigen Ufer des Czeizer Sees [= Čejčské jezero]. Ist verwandt mit *Veronica Beccabunga* L., unterscheidet sich aber durch spitzige Blätter sehr bestimmt, die unteren Blätter sind stumpf. (*V. anagallis-aquatica*, PRC).

Fig. 2. – Herbarium labels written by Ch. F. Hochstetter (a–b, d–f) and A. Rochel (c). For transliterations see Czech captions.

f

jednoznačně náležejí druhu *Aster canus*. Jedna pochází nejspíše z rumunské části Banátu a je opatřena schedou s textem „*Aster canus*. WK. / I–II. Rg.¹⁵⁾ Ban. / prope Temešvar / Rochel. (obr. 2c)“ na modrém papíře, který je pro sběry A. Rochela typický, druhá rostlina je opatřena etiketou s textem „*Aster canus*, / unweit des Mönitzer Sees im Br[ünner]. Kr[eis] (obr. 2d).¹⁶⁾“. Sběr původně nebyl podepsán ani datován, Láng si však na etikety herbářových dokladů získaných od jiných botaniků červeným inkoustem poznamenával, od koho herbářový doklad získal a kdy se rostlina dostala do jeho herbáře (W. Till, in verb.); v prvním případě si proto doplnil pouze rok [1]830, v druhém případě též jméno sběratele: „c[omunicavit]. Hochstätter. [1]824.“

Tímto nálezem lze tedy mít výskyt hvězdnice sivé na jižní Moravě za jednoznačně dokázaný; proti autenticitě dokladu nelze vznést seriózní námitky, a to ani nepřímé, neboť výskyt tohoto slanomilného druhu u Měnina, tedy na samém severozápadním okraji areálu tohoto ponticko-panonského druhu (Meusel & Jäger 1992), zcela odpovídá ekologickým i fytogeografickým poznatkům. Zároveň Hochstetterův sběr představuje jeden z nejstarších dokladů recentního ochuzení naší květeny přímými lidskými zásahy, v tomto případě odvodněním a s ním spojeným odsolením, které vedly k zániku tamních populací slanomilných druhů. Naopak otázka, jakou rostlinu vlastně viděl A. Makowsky v roce 1880 v dnešní Rumunské bažantnici, zůstává stále otevřená.

¹⁵⁾ Rochel (1828) v knize *Plantae Banatus rariores* používal členění na výškové stupně: „prima et secunda regio Banatus“ označuje v našem pojetí nížinný a pahorkatinný stupeň.

¹⁶⁾ nedaleko Měninického jezera v Brněnském kraji

Exsikátová sbírka *Gewächse des Brüner Kreises*

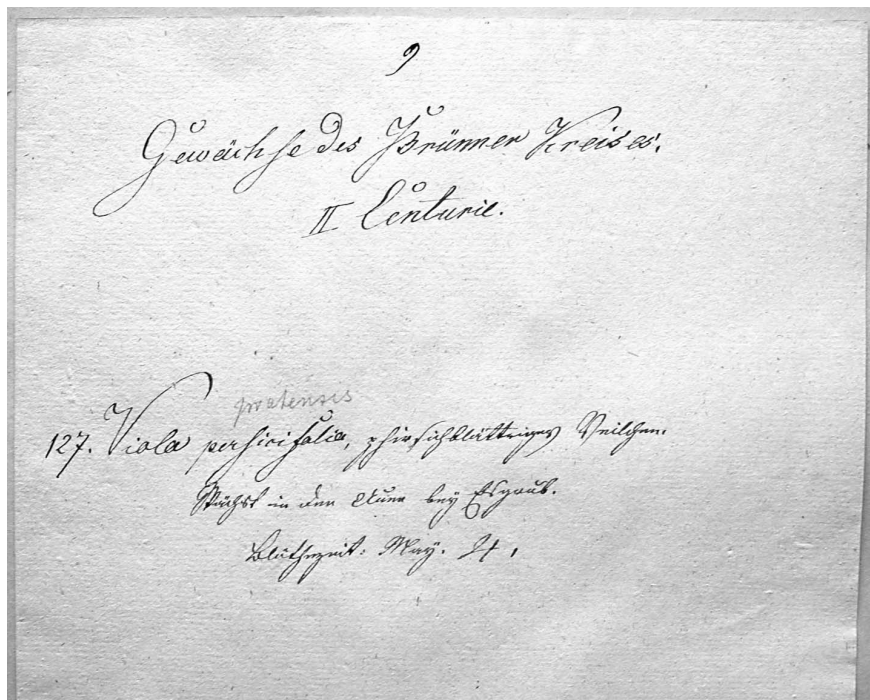
Z exsikátové sbírky *Gewächse des Brüner Kreises* se zatím podařilo nalézt a identifikovat pouze dva doklady, a to v obou případech v herbáři Moravského muzea v Brně (BRNM). Je to brambořík nachový (*Cyclamen purpurascens*), vydaný jako *C. europaeum* pod číslem 32 v první centurii, a violka nízká (*Viola pumila*), která vyšla pod jménem *V. persicifolia* jako číslo 127 v druhé centurii (obr. 3). Další doklady, které je možno přičíst F. W. Hochstetterovi, patří kavylu vláskovitému (*Stipa capillata*): nedatovaný sběr od Čejče („Auf dürren Waidplätzen um Czeitsch¹⁷⁾, Hochst[etter]“) se nachází v herbáři PRC, jiný nedatovaný sběr ze Stránské skály u Brna („Bey dem Lateiner Steinbrüche unweit Brünn, Hochstetter¹⁸⁾“) pak v herbáři BRNM; ani jeden však není číslován a pravděpodobně nepochází z pojednávané sbírky. Hochstetterovy doklady patřící druhu *Veronica anagallis-aquatica* jsou uloženy v herbářích PRC a WU (původně WU-Keck, dnes WU; obr. 2e, f); v pražském univerzitním herbáři jsou Hochstetterovy sběry zastoupeny dosti hojně (J. Štěpánek, in litt.).

Sbírka *Gewächse des Brüner Kreises* z let 1823–1824 představuje po Sieberových exsikátech *Flora bohemica*, jejichž první a druhá centurie vyšly v letech 1814 a 1815 (J. Štěpánek, in litt.), druhou nejstarší exsikátovou sbírku vydanou v českých zemích. Zatím zůstávala opomíjena, protože doklady jsou pravděpodobně velmi vzácné, nejspíš roztroušené v mnoha středoevropských herbářích s historickými fondy, a také v důsledku své nenápadnosti, neboť etikety nejsou tištěny, ale psány rukou. Rovněž celkový počet vydaných sad byl malý a pohyboval se pravděpodobně kolem 10, neboť ve sdělení z 1. září 1823, tj. po vydání druhé centurie, uvádí Hochstetter (1823b) jen sedm předplatitelů, mezi nimi tehdejšího moravsko-slezského místodržícího Antonína Bedřicha hraběte Mitrovského z Nemyšle a c. k. kapitána Franze von Mückusche (část herbáře druhého z jmenovaných odběratelů se nachází v herbáři OP; Duda 1951). Obsah sbírky je zatím znám jen z menší části, neboť v letáku (Hochstetter 1823a) je uveden pouze číslováný seznam první stovky druhů vydaných v první centurii (viz Dodatek 1), další druhy jsou pak bez čísel vyjmenovány ve zprávě uveřejněné časopisecky (Hochstetter 1823b; viz Dodatek 2). Tamtéž je uvedeno, že prvních pět centurií nebude obsahovat pouze druhy z okolí Brna, ale „viele der seltensten Gewächse¹⁹⁾ des Gödinger Waldes an der Gränze Ungarns, der Hügel am Czeitscher See, der Pollauer Berge an Östreichs Gränze, der Blanskoer und Rossitzer Gebirge, u. s. w.“, což je obrat velmi podobný titulu nezvěstné Hochstetterovy práce, která by ve skutečnosti mohla obsahovat právě seznam rostlin všech pěti centurií (nejde-li však pouze o zmatenou citaci reklamního letáku *Ankündigung...*).

¹⁷⁾ na suchých pastvinách kolem Čejče

¹⁸⁾ u slatinského kamenolomu [= Stránská skála] nedaleko Brna

¹⁹⁾ mnohé z nejvzácnějších rostlin...

Obr. 3. – Scheda druhé centurie exsikatové sbírky Gewächse des Brünner Kreises: „127. *Viola persicifolia*, pfirsichblättriges Veilchen. Wächst in den Auen bey Eisgrub [= Lednice]. Blüthezeit: May. Ausdauernd.“ (*V. pumila*, BRNM).

Fig. 3. – Label of specimen no. 127, *Viola persicifolia* from the second centuria of the exsiccate collection “Gewächse des Brünner Kreises” (*V. pumila*, BRNM).

Exsikatová sbírka jako celek a stejně tak seznam čekají na zhodnocení do doby, než se podaří objevit větší počet rostlin nebo dokonce přímo nezvěstný seznam. Lze očekávat, že oba prameny skýtají četná překvapení.

Poděkování

Dr. Waltru Tillovi, kustosdu herbáře WU, jsem vděčen za velkorysý přístup při studiu starých herbářů a informace ohledně jejich historie. Za upozornění na Hochstetterovy sběry v nabídce Opizova výměnného ústavu děkuji Uwe Raabemu (Marl, Německo), za informaci o Sieberových exsikátech a fotografie etiket z herbáře PRC Janu Štěpánkovi. Karel Sutorý vyhledal v herbáři BRNU exemplář bramboříku nachového z první centurie Hochstetterových exsikatů. Honza Roleček pečlivě přečetl tento text a svými připomínkami podstatně zlepšil jeho stylistickou úroveň, Manfred A. Fischer (Viedeň) laskavě přehlédl německy psaný

souhrn. Všem kolegům budu velmi vděčen za upozornění na veškeré mně neznámé literární prameny k pojednávanému tématu i Hochstetterovy herbářové doklady z jižní Moravy, na něž v herbářích narazí. Výzkum byl podpořen z výzkumných záměrů AVOZ60050516 a MSM 0021622416 a prostředků centra základního výzkumu LC06073; pobyt ve Vídni byl financován z výměnného programu mezi Masarykovou univerzitou a Univerzitou Vídeň.

Zusammenfassung

Die Grau-Aster (*Aster canus*), eine halophile Art pontisch-pannonischer Verbreitung, gehört zu jenen Pflanzen, deren Vorkommen in Südmähren (und ganz Tschechien) mit Zweifel behaftet war. Bis vor kurzem ist nur eine einzige Angabe bekannt gewesen, die 1825 in der Zeitschrift „Flora“ von Christian Ferdinand Hochstetter, 1817 bis 1824 Prediger der Evangelischen Gemeinde Augsburgs Berger Bekenntnisses in Brünn, in seiner Abhandlung „Uebersicht des Merkwürdigsten aus Mährens Flora“ veröffentlicht worden war. Die Pflanze dürfte am Ufer des ehemaligen Mönitzer Sees bei Mönitz/Měnin vorgekommen sein, jedoch ist sie seit diesem Zeitpunkt nie wieder beobachtet worden, und ein möglicherweise vorhandener Herbarbeleg galt bis heute als unbekannt. Über die vergebliche Suche an dem angegebenen Fundort berichten u. a. A. Makowsky in seiner Flora des Brünnner Kreises von 1863 und A. Oborny in seiner Flora von Mähren... von 1885. Obwohl seit dieser Zeit keine neuen Informationen aufgetaucht sind, wurde das ehemalige natürliche Vorkommen von *A. canus* in Südmähren allmählich als Tatsache akzeptiert, so z. B. 1987 von V. Grulich im Katalog der Halophyten Südmährens oder 2004 von M. Kovanda und K. Kubát im siebenten Band der Flora der Tschechischen Republik, da keine ökologischen und phytogeographischen Gründe dagegen sprechen. Auch in den Roten Listen der Flora Tschechiens von 1979 und 2001 galt die Art als erloschen. Angeregt durch Funde von verschiedenen Hochstetter-Belegen in den Herbarien BRNM, PRC und WU, wurden weitere von Hochstetter stammende Angaben über das Vorkommen von *A. canus* in Südmähren entdeckt: Die Art wird genannt sowohl in einer „Nachricht über die Centurien des Brünnner Kreises und Ankündigung eines Grasbuches für Oekonomen“, die 1823 in der Zeitschrift „Mittheilungen der k. k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, Natur- und Landeskunde in Brünn“ veröffentlicht wurde, als auch in einem bis jetzt unbekanntem vierseitigen Inserat „Ankündigung der Gewächse des Brünnner Kreises in getrockneten Exemplaren centurienweise herausgegeben“, das am 1. März 1823 in Brünn herausgegeben worden war und dessen wohl einziges erhaltenes Exemplar in der Bibliothek des Fakultätszentrum Botanik der Universität Wien aufbewahrt wird. Das letztgenannte Inserat enthält auch eine nummerierte Pflanzenliste der ersten Centurie (siehe Anhang 1) der bisher kaum beachteten Exsikkatensammlung „Gewächse des Brünnner Kreises“ und ein mehr als 1200 Arten enthaltendes Verzeichnis „Wildwachsende Pflanzen aus der Provinz Mähren und k. k. Schlesien“. Diese Liste ist 12 Jahre früher als Rohrsers und Mayers „Vorarbeiten zu einer Flora des Mährischen Gouvernements“ veröffentlicht worden und stellt somit eine der ältesten gedruckten Informationsquellen zur Flora Mährens dar. Von der Exsikkatensammlung, von der fünf Centurien geplant worden waren, wurden bis jetzt nur Einzelbelege der ersten und zweiten Centurie (*Cyclamen purpurascens* [als *C. europaeum*] und *Viola pumila* [als *V. persicifolia*]) im Herbarium BRNM gefunden. Im Anhang 2 wird noch eine den Mittheilungen entnommene Liste von zusätzlichen 67 Arten wiedergegeben, deren Herausgabe in der zweiten bis fünften Centurie vorgesehen war. Eine durch mehrere Funde von Hochstetter-Belegen angeregte Durchsicht des Herbariums WU-Keck ergab nun auch den verschollenen Beleg von *A. canus* aus der Umgebung von Mönitz in Südmähren. Die Fundortsangabe lautet „unweit des Mönitzer Sees im Br[ü]nnner. Kr[eis]“, der Beleg selbst ist 1824 von A. F. Láng (später Apotheker im slowakischen Neutra) erworben worden und später mit dessen Herbarium in den Besitz des Wiener Arztes, Druckunternehmers und Botanikers K. Keck gelangt. Das ehemalige Vorkommen von *A. canus* in Südmähren muss nach diesem Fund als gesichert gelten, die „Gewächse des Brünnner Kreises“, nach Siebers „Flora bohemica“ die zweitälteste aus den böhmischen Ländern stammende Exsikkatensammlung, und die älteste Pflanzenliste der mährischen Flora, „Wildwachsende Pflanzen aus der Provinz Mähren...“, müssen erst ausgewertet werden.

Literatura

- Cvelev N. N. (1994): Solonečnik – Galatella Cass. – In: Cvelev N. N. [ed.], Flora evropejskoj časti SSSR, 7: 189–194, Nauka, Sankt-Peterburg.
- Danihelka J. (2007): *Cirsium brachycephalum*. – In: Hadinec J. & Lustyk P. [eds], Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. VII, Zprávy Čes. Bot. Společ. 42: 270–271.
- Dostál J. (1950): Květena ČSR. Vol. 2. – Přírodovědecké nakladatelství v Praze, Praha.
- Dostál J. (1989): Nová Květena ČSSR. Vol. 2. – Academia, Praha.
- Duda J. (1951): První opavský botanik. – Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje 12: 178–189.
- Fischer M. A. [ed.] (2005): Exkursionsflora für Österreich, Liechtenstein und Südtirol. – Land Oberösterreich, OÖ Landesmuseen, Linz.
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. Vol. 1. – Nákladem spisovatelovým, v Brně.
- Futák J. & Domin K. (1960): Bibliografie k flóře ČSR do r. 1952. – Vydavatelstvo SAV, Bratislava.
- Grulich V. (1987): Slanomilné rostliny na jižní Moravě. – Český svaz ochránců přírody, Břeclav.
- Grulich V. & Feráková V. (1999): *Galatella cana* (Waldst. et Kit.) Nees. – In: Čefovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š. & Procházka F. [eds], Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČR a SR. Vyšší rostliny, p. 160, Příroda, Bratislava.
- Hálacsy E. (1900–1908): *Conspectus florae graecae*. – Sumptibus Guilelmi Engelmann, Lipsiae.
- Hochstetter Ch. F. (1823a): Ankündigung der Gewächse des Brünner Kreises in getrockneten Exemplaren centurienweise herausgegeben ... – Brünn.
- Hochstetter Ch. F. (1823b): Nachricht über die Centurien des Brünner Kreises und Ankündigung eines Grاسبuches für Oekonomen. – Mitth. Mähr.-Schles. Ges. Beförderung Ackerbaues Natur- u. Landeskunde Brünn 5: 350 („305“)–352.
- Hochstetter G. [recte Ch] F. (1825): Uebersicht des Merkwürdigsten aus Mährens Flora. – Flora (Regensburg) 8: 512–537.
- Holub J., Procházka F. & Čefovský J. (1979): Seznam vyhynulých, endemických a ohrožených taxonů vyšších rostlin květeny ČSR (1. verze). – Preslia 51: 213–217.
- Hrabětová-Uhrová A. (1970): Christian Ferdinand Hochstetters botanische Arbeit in Mähren. – Jahrbuch für Geschichte der oberdeutschen Reichsstädte 16 (1970): 168–171.
- Kovanda M. & Kubát K. (2004): *Aster L.* – hvězdnice. – In: Slavík B. & Štěpánková J. [eds], Květena České republiky, 7: 125–140, Academia, Praha.
- Kubát K. & Skalický V. (1999): Dodatky k „Bibliografii k flóře ČSR do roku 1952“. – Severočes. Přír., suppl. 10: 1–135.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtěk J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Makowsky A. (1863): Die Flora des Brünner Kreises. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 1 (1862): 45–210.
- Makowsky A. (1881): Ueber interessante botanische Funde aus dem Gebiete von Nikoltshitz in Mähren. – Verh. Naturforsch. Ver. Brünn, S.-B., 19 (1880): 61–62.
- Meusel H. & Jäger E. J. (1992): Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Vol. 3. – Gustav Fischer Verlag, Jena, Stuttgart & New York.
- Oborny A. (1885): Flora von Mähren und österr. Schlesien. Vol. I. – Commissionsverlag der k. k. Hofbuchhandlung Carl Winiker, Brünn.
- Opiz Ph. M. (1824): Naturalientausch. Verzeichniss 6 (29. Januar 1824), 7 (9. März 1824), 8 (14. Mai 1824). – Prag.
- Polívka F., Domin K. & Podpěra J. (1928): Klíč k úplné květeně Republiky československé. – R. Promberger, Olomouc.
- Procházka F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). – Příroda 18: 1–166.

- Rohrer R. & Mayer A. (1835): Vorarbeiten zu einer Flora des Mährischen Gouvernements. – Im Verlage bei R. Rohrer, Brünn.
- Rochel A. (1828): *Plantae Banatus rariores*. – L. Landerer de Fűskút, Pestini.
- Schlosser J. C. (1843): Anleitung die im Mährischen Gouvernement wildwachsenden und am häufigsten cultivierten Pflanzen... – Bei Rud. Rohrer's sel. Witwe, Brünn.
- Schultes J. A. (1814): Österreichs Flora. – C. Schaumburg und Compagnie, Wien.
- Staffleu F. A. & Cowan R. S. (1979): Taxonomic literature. Volume II: H–Le. – Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht, dr. W. Junk b. v., Publishers, The Hague. [Regn. Veg. no 98]
- Wendelberger G. (1964): Sand- und Alkalisteppen im Marchfeld. – Jahrb. Landesk. Niederösterreich, ser. n., 36: 942–963.
- Wörz A. (2007): The “Botanische Reiseverein” – A 19th-century joint-stock company for the collecting of herbarium specimens. – *Huntia* 13: 121–141.

Došlo dne 24. 10. 2007

Dodatek 1
Appendix 1

Rostliny exsikatové sbírky Gewächse des Brünner Kreises – První centurie
Plants of the exsiccate collection “Gewächse des Brünner Kreises” – First centuria

Centurie vyšla pravděpodobně v lednu nebo únoru 1823 a její seznam uvádí Hochstetter (1823a). Jména jsou reprodukována v původní podobě, v hranatých závorkách je v případě potřeby uveden převod na dnešní nomenklaturu (Kubát et al. 2002); nejistotu převodu nebo pochybnosti ohledně správného určení vyjadřuje otazník.

First centuria of “Gewächse des Brünner Kreises” was issued in January or February 1823 and is listed by Hochstetter (1823a). Plant names are given here in their original form but if necessary, the name in current use according to Kubát et al. (2002) is given in brackets. Doubts about the conversion or original identification are indicated by a question mark.

1. <i>Veronica spicata</i> [= <i>Pseuolysimachion spicatum</i>]	17. <i>Festuca ovina</i>
2. <i>Veronica triphyllos</i>	18. <i>Festuca pinnata</i> [= <i>Brachypodium pinnatum</i>]
3. <i>Veronica praecox</i>	19. <i>Bromus inermis</i>
4. <i>Scirpus lacustris</i> [= <i>Schoenoplectus lacustris</i>]	20. <i>Bromus commutatus</i>
5. <i>Stipus maritimus</i> β [= <i>Bolboschoenus maritimus</i> s. 1.]	21. <i>Bromus tectorum</i>
6. <i>Alopecurus pratensis</i>	22. <i>Galium verum</i>
7. <i>Avena pratensis</i> [= <i>Avenula pratensis</i>]	23. <i>Galium glaucum</i>
8. <i>Holcus avenaceus</i> [= <i>Arrhenatherum elatius</i>]	24. <i>Asperula Aparine</i> [= <i>Galium rivale</i>]
9. <i>Holcus australis</i> [= <i>Hierochloe australis</i>]	25. <i>Asperula odorata</i> [= <i>Galium odoratum</i>]
10. <i>Aira cristata</i> [= <i>Koeleria macrantha</i> ?]	26. <i>Cornus mascula</i> [= <i>C. mas</i>]
11. <i>Melica ciliata</i>	27. <i>Cornus sanguinea</i>
12. <i>Melica nutans</i>	28. <i>Myosotis sparsiflora</i>
13. <i>Briza media</i>	29. <i>Cynoglossum officinale</i>
14. <i>Phalaris canariensis</i>	30. <i>Lithospermum officinale</i>
15. <i>Poa aquatica</i> [= <i>Glyceria maxima</i>]	31. <i>Symphytum tuberosum</i>
16. <i>Festuca pratensis</i>	32. <i>Cyclamen europaeum</i> [= <i>C. purpurascens</i>]
	33. <i>Androsace elongata</i>
	34. <i>Sanicula europaea</i>

35. *Astrantia major*
 36. *Athamanta cervaria* [= *Peucedanum cervaria*]
 37. *Caucalis daucoides* [= *C. platycarpus*]
 38. *Seseli annuum*
 39. *Seseli hippomarathrum*
 40. *Staphylea pinnata*
 41. *Linum austriacum*
 42. *Linum flavum*
 43. *Galanthus nivalis*
 44. *Convallaria majalis*
 45. *Convallaria polygonatum* [= *Polygonatum odoratum*]
 46. *Allium flavum*
 47. *Luzula pilosa*
 48. *Luzula campestris*
 49. *Luzula albida* [= *L. luzuloides*]
 50. *Daphne mezereum*
 51. *Daphne Cneorum*
 52. *Stellera passerina* [= *Thymelaea passerina*]
 53. *Dictamnus albus*
 54. *Pyrola rotundifolia*
 55. *Pyrola minor*
 56. *Pyrola uniflora* [= *Moneses uniflora*]
 57. *Saxifraga granulata*
 58. *Saxifraga bulbifera*
 59. *Gypsophila fastigiata*
 60. *Saponaria officinalis*
 61. *Dianthus hungaricus* [= *D. lumnitzeri*?]
 62. *Arenaria serpyllifolia*
 63. *Stellaria graminea*
 64. *Lychnis viscaria*
 65. *Euphorbia epithymoides*
 66. *Euphorbia esula*
 67. *Euphorbia exigua*
 68. *Euphorbia palustris*
 69. *Mespilus Cotoneaster* [= *Cotoneaster integerrimus*]
 70. *Rosa spinosissima*
 71. *Potentilla alba*
 72. *Nymphaea alba*
 73. *Isopyrum thalictroides*
 74. *Pulsatilla vulgaris* [= *P. grandis*?]
 75. *Pulsatilla pratensis*
 76. *Anemone nemorosa*
 77. *Anemone ranunculoides*
 78. *Anemone sylvestris*
 79. *Hepatica triloba* [= *H. nobilis*]
 80. *Ficaria ranunculoides* [= *F. verna* subsp. *bulbifera*]
 81. *Ranunculus lanuginosus*
 82. *Adonis vernalis*
 83. *Stachys recta*
 84. *Origanum vulgare*
 85. *Melittis melissophyllum*
 87. *Bartsia lutea* [= *Orphantha lutea*]
 88. *Melampyrum nemorosum*
 89. *Linaria genistifolia*
 90. *Rapistrum paniculatum* [= *Neslia paniculata*]
 91. *Thlaspi perfoliatum*
 92. *Draba verna*
 93. *Alyssum calycinum* [= *A. alyssoides*]
 94. *Alyssum montanum*
 95. *Biscutella laevigata*
 96. *Erysimum repandum*
 97. *Arabis arenosa* [= *Cardaminopsis arenosa*]
 98. *Turritis patula* [= *Arabis auriculata*]
 99. *Dentaria bulbifera*
 100. *Sisymbrium Loeseli*

Dodatek 2

Appendix 2

Některé rostliny druhé až páté centurie
Some plants of the second to fifth centuria

V oznámení v časopise společnosti Ackerbaugesellschaft krátce po vydání druhé centurie uvádí Hochstetter (1823b) výběrový seznam rostlin, které byly nebo budou v exsiccátové sbírce Gewächse des Brünner Kreises vydány. Není úplně jisté, zda sbírka nakonec skutečně vyšla celá, neboť v prosinci 1824 už Hochstetter pobýval v Esslingenu, ale do konce roku 1823 měly být v prodeji už první čtyři centurie (Hochstetter o. c.). Jména rostlin (celkem 67 druhů) jsou zde ponechána v původní podobě (viz výše), jména rostlin vydaných v první centurii však byla vynechána.

Announcing the publication of the second centuria of “Gewächse des Brünner Kreises”, Hochstetter (1823b) listed plant species that had been or would be issued in the exsiccate collection. It is not known

whether all five centuriae originally planned were really distributed, as on 1 December 1824 Hochstetter has already moved to Esslingen (Württemberg, Germany), but at least four centuriae are reported to have been offered for sale by the end of 1823 (Hochstetter o. c.). Plant names (altogether 67 species) are given here in their original form but if necessary, the name in current use according to Kubát et al. (2002) is given in brackets. Doubts about the conversion or original identification are indicated by a question mark. Species issued in the first centuria and listed above are excluded.

<i>Aster pannonicus</i> [= <i>A. tripolium</i> subsp. <i>pannonicus</i>]	<i>Hesperis tristis</i>
<i>Aster canus</i>	<i>Inula ensifolia</i>
<i>Artemisia scoparia</i>	<i>Inula hirta</i>
<i>Achillea nobilis</i>	<i>Iris pumila</i>
<i>Achillea setacea</i>	<i>Kochia arenaria</i> [= <i>K. laniflora</i>]
<i>Astragalus exscapus</i>	<i>Kochia prostrata</i>
<i>Astragalus hypoglottis</i> [= <i>A. danicus</i>]	<i>Kochia scoparia</i>
<i>Ajuga chamaepitys</i>	<i>Lappago racemosa</i> [= <i>Tragus racemosus</i>]
<i>Arenaria fasciculata</i> [= <i>Minuartia fastigiata</i>]	<i>Leontodon serotinus</i> [= <i>Taraxacum serotinum</i>]
<i>Arenaria heteromalla</i> [= <i>Minuartia setacea</i>]	<i>Linaria arvensis</i>
<i>Arenaria grandiflora</i>	<i>Lithospermum purpureo-coeruleum</i>
<i>Astrantia Epipactis</i> [= <i>Hacquetia epipactis</i>]	<i>Loranthus europaeus</i>
<i>Athamanta libanotis</i> [= <i>Libanotis pyrenaica</i>]	<i>Marrubium peregrinum</i>
<i>Atriplex oblongifolium</i>	<i>Medicago prostrata</i>
<i>Brassica austriaca</i> [= <i>Conringia austriaca</i> ?]	<i>Myosotis deflexa</i> [= <i>Hackelia deflexa</i>]
<i>Bupleurum tenuissimum</i>	<i>Myosotis squarrosa</i> [= <i>Lappula squarrosa</i>]
<i>Campanula sibirica</i>	<i>Neottia repens</i> [= <i>Goodyera repens</i>]
<i>Carex Michelii</i>	<i>Onosma echioides</i> [= <i>O. arenaria</i> ?]
<i>Carex supina</i>	<i>Plantago Wulfeni</i> [= <i>P. maritima</i> ?]
<i>Chenopodium maritimum</i> [= <i>Suaeda prostrata</i> ?]	<i>Poa badensis</i>
<i>Crambe tatarica</i>	<i>Polygala amara</i>
<i>Crypsis aculeata</i>	<i>Polygala major</i>
<i>Dorycnium herbaceum</i>	<i>Potentilla rupestris</i>
<i>Echium rubrum</i> [= <i>E. maculatum</i>]	<i>Pyrola chlorantha</i>
<i>Erysimum diffusum</i>	<i>Quercus pubescens</i>
<i>Erysimum virgatum</i> [= <i>E. durum</i> ?]	<i>Saxifraga aizoon</i>
<i>Euphorbia villosa</i>	<i>Scabiosa canescens</i>
<i>Euphorbia virgata</i> [= <i>E. waldsteinii</i>]	<i>Scorzonera austriaca</i>
<i>Genista procumbens</i> [= <i>Cytisus procumbens</i>]	<i>Scorzonera parviflora</i>
<i>Genista pilosa</i>	<i>Sisymbrium Columnae</i> [= <i>S. orientale</i>]
<i>Glaucium corniculatum</i>	<i>Thesium ramosum</i> [= <i>Th. arvense</i>]
<i>Gypsophila paniculata</i>	<i>Viola livida</i> [= <i>V. rupestris</i>]
<i>Heliotropium europaeum</i>	<i>Viola persicifolia</i> [= <i>V. pumila</i> ?]
	<i>Xeranthemum annuum</i>